

Algemene Antroposofische Vereniging Jaarverslag

2010/11

■ ANTROPOSOFIE

Van de redactie

Een jaar van verandering

April 2011

Beste leden in Nederland en Vlaanderen

Aangezien de band met de Algemene Antroposofische Vereniging en het werk daarvoor in het Goetheanum in Dornach van belang is voor het werk in onze landen, doen wij u ook dit jaar weer met genoeg een Nederlandse vertaling van het jaarverslag van de AAG toekomen. Het werkjaar 2010-2011 is in het Goetheanum een jaar van ingrijpende veranderingen geworden; de financiële situatie noopte het bestuur tot forse ingrepen. Elders in de wereld werd hard gewerkt vanuit antroposofische inspiratie, hetgeen onder meer uit de verslagen van de secties van de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap moge blijken. Wij hopen u hiermee extra te betrekken bij wat er wereldwijd gedaan wordt.

*Vera van Ighem,
secretaris-generaal voor de Antroposofische Vereniging in België
Ron Dunselman,
secretaris-generaal voor de Antroposofische Vereniging in Nederland*

Het jaar 2010 was een jaar van grote veranderingen bij het Goetheanum. Het wordt nu al zichtbaar hoe deze veranderingen het leven bij het Goetheanum nieuw vormen, zowel voor individuen als voor de gemeenschap. Het is daarom goed om de verschillende stadia van vragen en beslissingen van het afgelopen jaar hier in herinnering te roepen.

De al langere tijd evident moeilijke economische situatie leidde tot het proces 'Toekomst Goetheanum', dat samen met de medewerkers vormgegeven werd. In dit proces werden grondgedachten uitgewerkt die als basis konden dienen voor de verdere handelwijze van het Hogeschoolcollege en het bestuur.

Het bleek dat een sanering van de financiën en een consolidatie op de kerntaken van Hogeschool en Vereniging niet uitvoerbaar was zonder diepere ingrepen. Om een gezonde basis te bereiken was het noodzakelijk, besparingen van ca. 20 % door te voeren, iets dat helaas niet mogelijk was zonder personele inkrimping en bezuinigingen bij de secties en het toneelbedrijf.

Daarom op deze plek een dank aan al die medewerkers, die hun verdere levensweg na een langere of kortere werkperiode aan het Goetheanum elders voortzetten.

Verdere behoorlijk ingrijpende veranderingen betreffen de leiding van het toneel, de secties en het bestuur.

Carina Schmid, jarenlang aan de leiding van het Goetheanum-Eurythmie-Ensemble, zal na Pasen 2011 de verantwoordelijkheid overdragen aan Margarethe Solstad, die voorlopig nog haar taken als leider van de sectie voor woord en muziek zal blijven uitvoeren.

De opvolgers van Nicolai Fuchs in de landbouwsectie: Ueli Hurter, Jean Michel Florin en Thomas Lüthi hebben hun taak op zich genomen. Christof Wiechert heeft de verantwoording van de pedagogische sectie aan Claus-Peter Röh en Florian Osswald overgedragen en zal zich verder op vrijwillige basis voor Hogeschool en bestuur inzetten.

Het Hogeschoolcollege heeft Ursula Gruber ontheven van haar verantwoordelijkheid als leider van de sectie voor beeldende kunsten. Een initiatiefgroep o.l.v. Rik ten Cate bezint zich op de toekomst van de sectie voor beeldende kunsten, gesteund door Seija Zimmermann en Christof Wiechert.

Cornelius Pietzner treedt terug uit het bestuur en Paul Mackay neemt tot nadere aankondiging de taak van penningmeester op zich.

Het laatste jaar eindigde met een cyclus van de mysteriedrama's in de bijna uitverkochte Grote Zaal van het Goetheanum. Het succes van deze uitvoering leidde tot het besluit dat de mysteriedrama's tot 2013 in deze vorm opgevoerd zullen gaan worden.

Wij laten een jaar van vergaande besluiten achter ons en gaan nieuwe uitdagingen tegemoet.

In het licht van de mysteriedrama's vraagt dat van ons om het bewogen en vaak moeilijk te begrijpen heden en het niet minder bewogen gemeenschapsleven zo serieus te nemen, dat de geestelijke taal daarvan hoorbaar kan worden.

Met hartelijke groeten, namens het bestuur, *Seija Zimmermann*

- 1 Van de redactie
- 2 Antroposofische Vereniging in de wereld
- 3 Goetheanumbühne
- 4 Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap
- 11 Financieel overzicht
- 15 Adressen

Antroposofische Vereniging in de wereld – Brazilië

De belangstelling voor meditatie groeit

Interview met de secretaris generaal van de Antroposofische Vereniging van Brazilië, Michael Mösch.

Wolfgang Held: Brazilië is een land van grote sociale verschillen. Wat betekent dat?

Michael Mösch: De kloof tussen arm en rijk is inderdaad enorm en drukt een zwaar stempel op veel van onze antroposofische initiatieven. Telkens weer stellen wij onszelf de vraag wat we zouden kunnen doen voor de armere lagen van de bevolking. Het werk van Ute Craemer is daar een voorbeeld van.

Held: Brazilië wordt na de USA, de EU, China, het Verre Oosten en India als de vijfde economische wereldmacht gezien. Is daar iets van merkbaar?

Mösch: Dilma Rousseff, de nieuwe president van Brazilië, slaagt er in, net als Lula da Silva, een middenweg te vinden tussen economische vrijheid en inzet voor de armen onder de bevolking. Daardoor groeit de economie en daalt de werkloosheid.

Held: Wereldkampioenschap voetbal en de Olympische Spelen komen naar Brazilië.

Mösch: Dat brengt wereldwijde aandacht, maar belangrijker is het dat wij worden gezien en dat wij open zijn naar het buitenland, speciaal naar Europa, Afrika en de Aziatische landen met betrekking tot technische en agrarische kwaliteitsproducten.

Held: Is men georiënteerd op de USA of op Europa?

Mösch: Tot de tachtiger jaren was Brazilië georiënteerd op Noord-Amerika. Vóór Lula was Fernando Henrique Cardoso acht jaar president van het land. Hij had persoonlijk goede banden met Frankrijk en was betrokken op Europa, wat veel cultuur naar het land bracht. De huidige oriëntatie is voornamelijk op de economie en daar spelen ook India, China en Afrika een grote rol.

Held: U bent ook betrokken bij het meditatie-initiatief. Waarom?

Mösch: De vraag naar scholing in meditatie is gegroeid. Tegelijkertijd zijn veel mensen bereid, zonder voorbehoud open met elkaar te spreken over hun ervaringen met meditatie. In Botucatu bijvoorbeeld hebben wij sinds tweeënhalve jaar gewerkt aan de basisoefeningen en hebben over de ervaringen tijdens het oefenen uitgewisseld. Andere ledengroepen hebben dat opgepakt. Daarvóór waren er al werkgroepen over de klassenuren. Er heeft zich hier een mooie gesprekscultuur ontwikkeld,

waar men met elkaar uitgewisseld heeft over de moeilijkheden van het meditatie-veleven. Door het meditatie-initiatief van Elizabeth Wirsching, Bodo von Plato en Arthur Zajonc hebben zich verscheidene groepen gevormd. In mei van dit jaar komt Seija Zimmermann op bezoek; met haar zullen wij dit initiatief uitdiepen. Daar kan nog veel uit voortkomen.

Held: Hoe verhoudt zich de Antroposofische Vereniging tot de antroposofische beweging?

Mösch: Sinds ik anderhalf jaar geleden secretaris generaal werd, proberen wij een intensievere samenwerking op te bouwen met de antroposofische instellingen. Wij organiseren congressen en nodigen initiatieven uit deze samen met ons te organiseren. Wij hebben bijvoorbeeld in de Rudolf Steiner School in Sao Paulo een weekend lang de geboortedag van Rudolf Steiner gevierd. Er kwamen 360 deelnemers! Door dergelijke gezamenlijke initiatieven versterken wij de samenhang van vereniging en beweging. Het is niet eenvoudig en telkens is er iets van afstand te merken. In de zomer is er een groot artsencongres, waar de vereniging ook aan deelneemt. Bij die gelegenheid mag ik een voordracht houden over meditatie met de titel: 'Meditatie, een vorm van wetenschap van het algemeen-menselijke'.

Held: Met de 150e geboortedag van Rudolf Steiner wordt de wetenschappelijkheid van de antroposofie benadrukt. Geldt dat ook voor Brazilië?

Mösch: Natuurlijk, en dat ligt mij na aan het hart. Als architect ben ik in Campinas gepromoveerd en heb daardoor veel contacten kunnen aanknopen in de wetenschappelijke wereld. Ik heb dan ook geprobeerd om Rudolf Steiner tijdens deze viering van de geboortedag als wetenschapper onder de aandacht te brengen.

Held: Hoe zou men antroposofie moeten uitleggen?

Mösch: De grondgedachte heb ik verbonden aan de idee van de antroposofie als nieuwe wetenschapsvorm voor onderzoek. Zij is een sterk wetenschappelijk fenomeen, waar antwoorden door worden gevonden op een levensgebied waar de natuurwetenschap geen toegang toe heeft. Men stuit op fenomenen als 'leven' bijvoorbeeld, waar de

natuurwetenschap geen voorstellingswijze voor heeft om dat fenomeen te bevatten in zijn dynamiek en veranderlijkheid. De wetenschappers ervaren deze beperking zelf en er zijn situaties, waar dit soort natuurwetenschappers toegeven dat door de antroposofie buiten de zintuiglijke waarneming wél wetenschappelijke inzichten gewonnen kunnen worden.

Held: Wat zou men Brazilië kunnen toewensen?

Mösch: Samenwerking met Europa, met het Goetheanum. Het mooie is, dat met Constanza Kaliks voor de jeugdsectie voor het eerst een persoon uit de zuidelijke hemisfeer in het Hogeschoolcollege komt. Ik hoop dat er – mede door Constanza – nieuwe initiatieven genomen worden die tegemoet komen aan de huidige problematiek. Brazilië zelf wens ik versterking toe van de samenwerking tussen beweging en vereniging opdat de binnen de vereniging beoefende antroposofie de verschillende werkvelden kan inspireren.

Held: Welke plannen en verwachtingen heeft u voor het antroposofische leven?

Mösch: Wij willen ons concentreren op het meditatie-werk. Daarnaast vind ik drie zaken belangrijk: De verhouding tot de antroposofische beweging kan rijker en kleuriger worden. Wij kunnen elkaar wederzijds meer helpen. Het tweede betreft de publiciteit: Wij willen graag congressen organiseren rond thema's als 'Leven' en 'Dood' en daarbij ook bekende persoonlijkheden uitnodigen uit het algemeen maatschappelijke leven. Ten derde willen wij ook het werk van de jeugdsectie stimuleren. Deze heeft in het huis van de vereniging een eigen ruimte ter beschikking gekregen. Wij willen antroposofie toegankelijk maken voor de jeugd. ■

Antroposofie internationaal

Antroposofie in de wereld

Leven betekent betrokkenheid en wederzijdse afhankelijkheid en beïnvloeding. Door dat antroposofie wereldwijd leeft, verandert zij de wereld maar wordt andersom ook door de wereld geïnspireerd en omgevormd.

'Omhulling voor Chili', dat is de naam van een Chileens instituut dat antroposofische geneeskunst en heilpedagogie bevordert en de slachtoffers van de aardbeving van Itahue van 27-2-2010 helpt.

San Pedro, in het noorden van de Atacama-woestijn in Chili. Gevraagd naar zijn plannen antwoordt de jonge reisleader, dat hij naar Santiago moet verhuizen. Hij en zijn vrouw verwachten een baby en daar is een antroposofische kinderarts. Antroposofie is aangekomen in alle hoeken van de wereld. Een andere plaats: Op weg naar de zonsverduistering in het Altai-gebergte in West-Mongolië vraagt de tolk de medewerker van het Mongoolse reisbureau, wie dan wel Rudolf Steiner was, wiens naam ze door sommigen van het reisgezelschap had horen noemen. Vóórdat de antroposofen hun kennis kunnen etaleren, begint de reisleader te vertellen wat hij als cultureel en spiritueel geïnteresseerd persoon weet van de antroposofie. Het is niet veel, maar zegt veel meer dan wij als 'professionals' hadden kunnen laten horen.

Er is geen plek op de wereld waar antroposofie niet aanwezig is of zou kunnen zijn en vermoedelijk zijn er meer plaatsen waar naar haar gevraagd wordt dan dat er mensen zijn die daarop kunnen antwoorden. Wat een aantal jaren geleden nog een idee was, nl. antroposofie wereldwijd, is nu levende realiteit. 'Er zijn antroposofische moslims, joden, hindoes, boeddhisten en christenen' schrijft de wereldreiziger Eric Hurner, en verder: 'De ontwikkeling laat zien dat antroposofie aan de we-

reld toebehoort en - heel onafhankelijk en vrij - zich zeer snel verspreidt'. De organisatie 'Freunde der Erziehungskunst' helpt schoolverlaters die geïnteresseerd zijn in stageplekken op vrije scholen en vrije kleuterscholen in alle hoeken van de wereld. Vrijeschoolleerlingen uit Stuttgart uit een antroposofisch gezin ontdekken dan op de vrije school in Bangkok wat antroposofie buiten de welvarende delen van de wereld kan betekenen. Dat is antroposofisch jongerenwerk waar de vraag naar nieuwe instroom niet speelt.

Dit voorjaar bezochten Nana Göbel (Freunde der Erziehungskunst) en Christof Wiechert (pedagogische sectie) vrijeschoolinitiatieven in China en Taiwan. Wiechert omschreef Hongkong als oord van gematerialiseerde intelligentie, men moet daar alle kracht mobiliseren om zichzelf als mens te handhaven. Er zijn daar voor kinderen geen plekken om te spelen, die zijn ook niet nodig omdat immers op vierjarige leeftijd de drill om te presteren begint. Maar, er is ook een garage, waar moeders te vinden zijn die iets anders willen: een zandbak, een aparte ruimte, de vrije kleuterschool 'Gardenhouse'. Dat de wens van de moeders om een kindvriendelijke omgeving te creëren tot zijn recht komt en gerealiseerd kan worden is vaak aan antroposofie te danken en aan dege-

nen die zich voor antroposofie inzetten.

In de zomer van 2010 vond een conferentie over heilpedagogie plaats in Vietnam. Ha Vinh Tho, euritmist en heilpedagoog, hield daar een seminar. De universiteit van Hue organiseerde op hetzelfde moment een leergang psychosociaal werk en vroeg Ha Vinh Tho de docenten van de universiteit te onderrichten, het basiswerk daarvoor is de 'Heilpedagogische Kurs', aldus Peter Danzeisen, Hue. Ha Vinh Tho sprak niet slechts over Rudolf Steiner, maar ook over 'Emotionele intelligentie' volgens Howard Gardner en 'Salutogenese' volgens Aaron Antonovsky.

Vermoedelijk behoort het tot de levenspatronen van de antroposofie die zich in de wereld heeft ontwikkeld, dat binnenin haar en met haar veel andersoortigs plaatsvindt. Zo zijn er twee bewegingen te onderscheiden: de antroposofie begint te leven in de wereld en tegelijkertijd begint de wereld in de antroposofie te leven. Wolf-Ulrich Klünker spitste deze gedachte toe in een interview met de uitspraak: 'Men moet de antroposofie verder ontwikkelen samen met niet-antroposofische aspecten'.

Tegenwoordig zijn er drie vormen te onderscheiden van speciale betrokkenheid in het antroposofische leven.

Ten eerste vindt er – mede n.a.v. de 150e geboortedag van Rudolf Steiner – een soort zelfbezinning plaats en een plaatsbepaling. Dat kan zich zo duidelijk manifesteren als in de BD-beweging of de bezuinigingen bij het Goetheanum, maar ook meer innerlijk. Ten tweede zoeken antroposofische instellingen en opleidingen aansluiting bij de wetenschappelijke wereld, mede in het voetspoor van het Bolognacongres.

Ten slotte nemen initiatieven op het gebied van meditatiewerkplaatsen en seminars voor innerlijke ontwikkeling toe. Hetzij in Roemenie, waar in augustus 2010 80 mensen bij elkaar kwamen om meditatieve wegen tot onderzoek van de bovenzinnelijke werkelijkheid te verkennen, of het internationale meditatie-initiatief dat de komende jaren meditatiewerkplaatsen in afzonderlijke landen zou willen ondersteunen, of, in Italië, waar zich in september leden van de Europese Academie voor het Cultuurlandschap bijeen kwamen om zich verder in imaginaire natuurwaarneming te bekwamen.

Binnenwereld, buitenwereld en de dialoog daartussen zijn drie natuurlijke ontwikkelingsgebieden van het tegenwoordige leven met antroposofie. | *Wolfgang Held*

Goetheanumbühne

Loopbaan afgesloten met een waagstuk

Na elf jaar draagt Carina Schmidt in april 2011 de leiding van het Eurythmie Ensemble van de Goetheanumbühne over aan Margarethe Solstad.

In het centrum van haar bijna twaalfjarige toneelactiviteiten met het Eurythmie Ensemble staan ongetwijfeld de drie grote symfonische encenseringen die zij in samenwerking met het Eurythmeum Stuttgart heeft gerealiseerd. Drie elkaar opvolgende tournees leidden naar de grote cultursteden van Europa. Al de eerste voorstelling in 2004 (programma: VII. Symfonie van Ludwig van Beethoven en Kamersymfonie van Dimitri Sjostakovitsj) liet zien, dat het 'het juiste idee op het juiste moment was'. Een tournee van drie weken met meer dan 20 uitvoeringen in Zwitserland, Duitsland, Nederland, Oostenrijk en Spanje vormde het begin van de samenwerking van Carina Schmidt met Benedikt Zweifel. Er werd gespeeld in de bekende schouwburgen München Gasteig, het Groes Festspielhaus Salzburg, het Theater am Marienort Duisburg, het Opernhaus Kiel, het Konzerthaus Karlsruhe en Theater Vevey. Dat inspireerde zo meer dan 18.000 toeschouwers in doorgaans uitverkochte zalen. De daarop volgende tournee in 2006 met het pianoconcert c-mineur van Wolfgang Amadeus Mozart en het concert voor piano en strijkers van Alfred Schnittke, was net zo succesvol.

Het hoogtepunt was het derde symfonieproject, waar samen met de Gnessin-virtuozen uit Moskou, met Arvo Pärt's 'Lamentate' moderne muziek werd gebracht.

Voor het kunstzinnig afscheid van het Goetheanum koos Carina Schmidt echter iets anders. In een veeleisend project rond de Apocalyps – het Bijbelboek met zijn imposante beelden – gecombineerd met hedendaagse apocalyptische teksten bracht zij in de herfst van 2010 een Gesamtkunstwerk en sloot daarin haar kunstzinnige boog af met een waagstuk. De Paasconferentie 2011 in het Goetheanum werd aan haar creatieve impuls gewijd met uitvoeringen en een tentoonstelling. | *Wolfgang Held*

Goetheanumbühne

Mysteriedrama's in close up

Zomer 2008 begon het werk aan de nieuwe encensering van Rudolf Steiners vier mysteriedrama's met een ensemble samengesteld uit acteurs en euritmisten van de Goetheanumbühne met speciaal voor de drama's gecontracteerde spelers. Uit dit ensemble is nu een nieuw initiatief ontstaan voor verdere ontwikkeling van de mysteriedrama's.

Met de première van het vierde drama 'Der Seelen Erwachen', Kerst 2009, bereikte ons experiment met de nieuwe encensering, zijn hoogtepunt. Het werk aan het derde drama lag nog voor ons. De erkenning door het publiek van het werk tot zover was een belangrijke impuls om de nieuwe encensering door te zetten. Door de vrije omgang in het gemeenschappelijke werk met de drama's begon zich een nieuwe, bij de inhoud van de drama's passende sociale kwaliteit te ontwikkelen in de samenwerking tussen de artiesten. Tegelijkertijd onderging de net gevormde kern van het ensemble de schokken van de moeilijke financiële situatie van het Goetheanum als ook van de beslissing om naast het vaste eurithmie-ensemble geen acteurs meer aan te stellen voor de Goetheanumbühne.

Om hier duurzame perspectieven te scheppen ontstond februari 2010 binnen het ensemble het initiatief voor een nieuw concept voor de uitvoeringen: 'Mysteriedrama's in close up'. Daardoor zou enerzijds het werk met de drama's verder worden verdiept, anderzijds wilden wij dicht bij het publiek komen en nieuwe toegangen en dimensies openen. Wij begonnen afzonderlijke scènes op verschillende plekken in en rond het Goetheanum te spelen: zonder toneel, zonder kostuums en dicht bij het publiek. Dit initiatief werd goed ontvangen en dat heeft ons tot verdere stappen aangezet.

Ondertussen besloot het bestuur de uitvoering van mysteriedrama's voort te zetten tot 2013. Gezien het besluit de Goetheanumbühne als zodanig op te heffen, is dat voornemen moeilijk te realiseren.

Wij voelden de verantwoordelijkheid tegenover de mensen, die de financiële bodem voor ons werk hebben gelegd net zo als de innerlijke noodzaak, de drama's ook in de toekomst toegankelijk te maken en de grote tijdsspannen tussen de afzonderlijke uitvoeringsonderdelen te vullen. Het werd gauw duidelijk dat wij zelf voor de financiering moesten zorgen

om onze wensen te verwerkelijken en een bodem te scheppen voor het lange-termijndoel 2013.

In september 2010 hebben wij ons initiatief gepresenteerd aan de Stichting Donato. Het ging daarbij niet enkel om de financiering van ons project maar ook om een advisering over alternatieven zodat het initiatief zich vruchtbaar kan ontwikkelen. Er werd steun toegezegd voor een proefproject dat van januari tot juli plaats zal vinden in de Euroregio Bazel-Straatsburg. Het omvat naast acht Mysteriedrama's in close up uitvoeringen in het Goetheanum als 16 uitvoeringen in Bazel als ook enkele uitvoeringen in deze Euroregio. Daar komen nog onafhankelijk gefinancierde boekingen van ledengroepen in Zwitserland en Duitsland bij, een reisbegeleiding van de Rudolf Steinertrein, als ook een samenwerking met antroposofische uitgeverij tijdens de Leipziger Buchmesse. In totaal staan nu 45 uitvoeringen op onze agenda.

Eenmaal per week blijft een kerngroep van acht leden van het ensemble bij elkaar komen voor het werk aan inhoudelijke en organisatorische basisthema's: naast de leiders van de productie, Gioia Falk en Christian Peter, horen daar bij: Katja Axe, Thomas Autenrieth, Angelina Gazquez, Jens Bodo Meier, Andrea Pfaehler en Catherine Ann Schmid. De centrale coördinatie en organisatie is in handen van Angelina Gazquez en Jens Bodo Meier, waar ook de coördinatie van 30 freelance collega's onder valt. Ook al heeft deze werkvorm met legio moeilijkheden te kampen, het is voor ons toch de enige mogelijkheid die wij zien om de mysteriedrama's tot 2013 voor zoveel mogelijk belangstellenden op te kunnen blijven voeren. | *Angelina Gazquez*.

Studie en vervolgopleiding

Studeren op maat

Van basisleergangen antroposofie in de Engelse of Duitse taal tot praktijkgerichte cursussen, meditatietraining of steun voor wetenschappelijk onderzoek, het aanbod aan studieprogramma's voor antroposofische kennis- en vaardigheidsontwikkeling heeft contour gekregen in vóór- of nascholing rond de studie voor een beroep.

Elk jaar in september verwelkomt het Goetheanum nieuwe studenten. Zij komen uit verschillende landen. In het semester 2010/2011 zijn studenten van 17 verschillende nationaliteiten verdeeld over de Duitse en Engelse studieprogramma's. Voor de leiding van de leergangen is het een bijzonder moment, de studenten tot dan alleen bekend van de aanmeldingsformulieren, te kunnen begroeten in de studentengemeenschap.

Al in de eerste studieweek is het individuele karakter van elke cursus en elke groep waarneembaar. Geen cursus is gelijk aan de andere. Het enige dat altijd gelijk is, is dat de mensen die men leert kennen in die week, aan het eind van het studiejaar zijn veranderd, soms zichtbaar, soms minder, maar het gebeurt altijd. Hoe verschillend de vragen ook zijn waarmee de mensen komen, hoe zeer ze zich gaandeweg ook kunnen veranderen, alle processen die worden doorlopen werken in op het potentieel van het individu.

Bijzonder mooi is het te zien dat mensen aan rust, kracht, zekerheid en zelfvertrouwen hebben gewonnen. Bezig zijn met antroposofie opent grote ontwikkelingsmogelijkheden zowel op persoonlijk vlak als op het sociale.

Veel studenten staat de volgende stap in hun leven veel duidelijker voor ogen na de studie aan het Goetheanum. Ook veranderingen van baan of verdere scholing kan het gevolg zijn.

Tijdens de eindpresentaties in de zomer, vóórdat de studenten het Goetheanum weer verlaten is goed te zien, welke weg is afgelegd tussen september en juni: hoe men veel autonomer, met meer innerlijke kracht de opgaven in de wereld tegemoet kan treden. | *Edda Nehmitz*

Pedagogische sectie: de nieuwe leiders, Florian Osswald en Claus-Peter Röh

De vrijeschoolpedagogiek als een geheel zien

Tijdens het eerste decennium van de 21^e eeuw leidde Christof Wiechert de Pedagogische sectie, een tijd, waarin vorming en scholing tot kernthema van de vereniging werden. Drie werkvelden heeft hij in die tijd tot bloei gebracht.

drie generaties sectieleiders samen: Claus-Peter Röh, Heinz Zimmermann, Florian Osswald, Christof Wiechert

Met workshops, conferenties en meer dan honderd bezoeken aan scholen stimuleerde hij de toepassing van de kinderbespreking in de vrijescholen. Niets kan een opgroeiend mens zich beter thuis laten voelen - en een lerencollege als naar inzicht strevende spirituele gemeenschap meer tot elkaar brengen - dan geconcentreerde aandacht voor zo'n kind. Een ander speerpunt van zijn werk in de sectie was zijn kritische, door observatie geschoolde menskundige blik, niet gespeend van zelfkritiek, te richten op traditionele vast geworden vormen binnen het vrijeschoolonderwijs. Het was Wiechert - op het moment van de Europacupfinale voetbal in Zwitserland - die ontdekte dat Rudolf Steiner nooit bezwaar had gemaakt tegen voetbal spelen.

Christof Wiechert wordt niet moe uit te leggen dat vrijeschoolpedagogie geen eigen opvoedingsmethode is maar een paradigmaverschuiving in de denkwijze over de wordende mens. Vorig jaar schreef hij het boek 'Lust aufs Lehrersein', een liefdesverklaring aan het beroep van pedagoog. Christof Wiechert, in het Goetheanum de vader met de meeste kinderen (5), zorgde op feesten voor hilarische momenten wanneer hij sectieleiders en bestuursleden wegzette als karakters zoals Johannes, Strader, Maria en andere persoonlijk-

heden uit de mysteriedrama's. Hij was, en zal dat vast in de toekomst wel blijven, in veel sociale processen de bemiddelaar, de beste toehoorder. Vrijwel niemand kan zo goed onaangename waarheden onder woorden brengen en de betrokkenen toch in hun waarde laten als Christof Wiechert. Het is niet alleen voor de pedagogie een geluk dat hij aan het Goetheanum verbonden blijft. | *Wolfgang Held*

In januari 2011 hebben Florian Osswald (CH) en Claus-Peter Röh (DE) als team de leiding van de pedagogische sectie van Christof Wiechert overgenomen. Hun intenties en impulsen sluiten aan bij de voor het kind noodzakelijke individualisering en de door de volwassenen gewenste samenwerking.

Thomas Stöckli: U komt beiden uit de onderwijspraktijk. Welke ervaringen en intenties zou u willen inbrengen in het werk in de sectie?

Claus-Peter Röh: Een van de belangrijkste ervaringen die ik uit mijn werk in de klas en als muziekleraar meebreng is, dat elk kind, elke jongere, steeds meer een individueel geval is. Ik heb het dus telkens te maken met het volkomen individuele dat je als leraar tegemoet komt in de ontmoet-

ting met het kind. Deze kwaliteit in de ontmoeting kan het werk in de dagelijkse praktijk telkens opnieuw verlevendigen.

Florian Osswald: Dat is ook mijn ervaring. Hier zou ik eerst graag het werk van de sectie willen leren kennen en dan een weg vinden, mijn eigen mogelijkheden op de juiste plek te zetten. Voor mij is het belangrijk contact te houden met het onderwijs, voor zover het werk voor de leiding van de sectie dat toelaat.

Stöckli: Wat motiveerde u in te gaan op de vraag van Christof Wiechert de leiding van de sectie over te nemen?

Röh: Ik wil graag het innerlijke werk van de individuele leraar en het streven van de lerencolleges om de vrijeschoolpedagogie te verdiepen, verbinden met de onderwijspraktijk in het dagelijkse werk met de scholieren. Zo kan het werk binnen de Hogeschool een stimulerende uitwerking hebben op de praktijk van alledag en omgekeerd. En dat zie ik niet als lokale interesse, maar als belangrijk voor de internationale schoolbeweging.

Osswald: Voor mij is het belangrijk door te gaan met mijn pogingen van de afgelopen jaren om de schoolbeweging als geheel te zien. Als sectie zijn wij niet aan een bepaalde school of aan een landelijke schoolbeweging gebonden en kunnen ons dus geheel wijden aan de pedagogische impuls van Rudolf Steiner. Deze impuls biedt ruimte aan vele initiatieven. Ik denk aan projecten als vredes- en traumapedagogie, aan vrijeschoolpedagogie in overheidsinstellingen of geheel nieuwe projecten, b.v. op intercultureel gebied, in verbandingen van school en landbouw en dergelijke. Voor dit alles zou de pedagogische sectie in het Goetheanum een plaats voor ontmoeting en onderzoek moeten zijn.

Stöckli: Dat allemaal in het Goetheanum? Kunnen daar werkelijk dergelijke impulsen een plek vinden? Critici beweren immers vaak dat het een plaats zou zijn waar men eerder dogmatische tendensen bevordert... Of anders en direct gevraagd: 'Hoe vrij kun u zich hier ontwikkelen?'

Osswald: Ik voel mij vrij in de antroposofie. Zij is voor mij geen vast, en op de een of andere manier beperkend gedachtenconstruct, maar een reële inspiratiebron, die veel ruimte biedt voor creatieve invulling. Wij zullen trachten vormen te vinden die daaraan beantwoorden.

Röh: Ik beleef het ook zo: Van ons wordt verwacht dat we eigen impulsen verwoorden en de mogelijkheden van de realise-

ring daarvan aantonen, dat wij een individuele aanpak inbrengen en er voor staan. Het contact met de schoolbeweging geeft ons de mogelijkheid, initiatieven door te dragen en alert te volgen wat zich in het onderwijs aan nieuws voordoet. Wat wij daar ondervinden willen wij als geïnspireerde kracht weer het Goetheanum binnenbrengen.

Gedragen door de schoolbeweging

Stöckli: U vormt een leadersteam: twee personen. Dat moet ook betaald worden. Anderzijds horen wij van financiële problemen en van banenkrimp in het Goetheanum – hoe gaat dat samen?

Röh: Gelukkig worden wij voornamelijk door de schoolbeweging en stichtingen gefinancierd. Het financiële aandeel van het Goetheanum zelf is in vergelijking daarmee gering. Wij zijn dankbaar voor de geschapen speelruimte. Ook is ons team eigenlijk heel klein. In de sectie werken nog Dorothee Prange, onze vaste medewerker ter plaatse, en Francesca Chiusano. Onze voorgangers Heinz Zimmermann en Christof Wiechert hebben veel bijgedragen aan de harmonie op dit moment in het sectiewerk bij het Goetheanum en de onderwijswerkveld.

Stöckli: Echte leiding als team, waarbinnen twee mensen elkaar aanvullen, vind ik waardevol. Hoe kwam het tot dit leaderschapsconcept?

Röh: Wij hoorden dat dit idee niet echt nieuw is, maar als vraag al vroeger binnen de sectie bestond. Juist voor de pedagogische sectie kan een collegiaal team een geestelijk ideaal benaderen. Ten eerste door naast zich een partner te weten die de eigen eenzijdigheid of beperktheid kan aanvullen of opheffen en ten tweede, elkaar wederzijds te bemoedigen. De concrete vormgeving van het gemeenschappelijke werk moet zich natuurlijk nog ontwikkelen.

Osswald: Het is ook belangrijk dat wij het hele spectrum van de leeftijdsgroepen en van de klassenopbouw vanuit onze eigen ervaring kunnen representeren. Claus-Peter Röh de onder- en middenklassen en ik de bovenbouw. Voor ons beiden behoren zowel de peuter- en kleuterperiode als ook de overgang tussen jeugd en volwassenheid tot ons werkerrein.

Interdisciplinariteit

Stöckli: Hoe staat het met de samenwerking met de andere secties in het Goetheanum?

Osswald: Wij zouden onze eigen intenties in collegiale samenwerking met de andere secties willen inbrengen. Ik zie concrete aanknopingspunten op werkgebieden als school en landbouw of samenwerken met de Medische sectie b.v. in het onderzoek dat op het moment loopt naar de eerste drie levensjaren en met de heilpedagogie ten aanzien van vraagstukken op het gebied van hechting.

Röh: En het onderzoek naar taal met de sectie voor kunsten; taal en pedagogie zijn immers existentieel verbonden. Dit zijn enkele mogelijkheden. Er zijn er meer, juist in het kunstzinnige. Zo zal er van 12 tot 15 mei in het Goetheanum een opvoering plaatsvinden van de mysteriedrama's van Rudolf Steiner voor medewerkers in de schoolbeweging. Er zijn al interdisciplinaire internationale organisaties als de Haager Kreis en de internationale conferenties in het Goetheanum, als ook de wereldkleuterklassenconferentie en de wereldlerarenconferentie, beiden vinden overigens volgend jaar weer plaats.

De sectie heeft bemiddelende opgaven

Stöckli: Welke betekenis heeft pr-werk voor u?

Osswald: Dat is een van onze kerntaken. In het bijzonder zoeken wij de dialoog met andere richtingen in de pedagogiek. Wij kunnen ook op deze beide terreinen als sectie internationaal werken en de opgave van de sectie kan dan een bemiddelende zijn. Ook zal de dialoog over de pedagogie met de lerarenopleiding, ons verder leiden in de onze profilering – niet in de zin van aanpassing maar in open dialoog.

Stöckli: Wat ligt u bijzonder na aan het hart als u denkt aan uw toekomstige werk in het Goetheanum?

Osswald: Door onze samenwerking in de sectie aan te tonen dat teamwerk mogelijk is. En dat daarvoor – ook in samenwerking met anderen – passende vormen moeten worden gevonden. Alleen in de samenwerking hebben wij de kracht, die we nodig hebben.

Röh: Ook als er onenigheid zou komen, hoop ik dat wij daarmee steeds beter kunnen omgaan, zodat problemen op tafel kunnen komen in opbouwende sfeer. De bronnen van mijn werk zijn nog altijd school en kinderen. Deze verbinding met de pedagogische praktijk moeten we in stand houden, bijvoorbeeld door frequente schoolbezoeken.

Medische sectie

«Professioneel samenwerken is één – spirituele gemeenschapsvorming is twee»

Naarmate een antroposofisch werkgebied meer in de algemene belangstelling staat, is het spanningsveld tussen spirituele ontwikkeling en verdieping en professionaliteit groter. De Medische sectie reflecteert daarop wereldwijd en wijdt haar jubileumjaarconferentie 2011 aan dit thema.

Team van de Medische sectie (v.l.n.r.): zittend, Michaela Glöckler en Heike Sommer, staand, Dagmar Brauer, Carol Brousseau, Stefan Langhammer, Angela Wirth en Roland Tüscher

In het kader van het sectiecollege IKAM (Internationale Coördination Anthroposofische Medizin) worden op dit moment 19 werkvelden onderscheiden met voor elk vakgebied verantwoordelijke contactpersonen.

Het wordt steeds moeilijker de wereldwijde coördinatie van deze werkgebieden uit te voeren op basis van vrijwilligerswerk. Zo moeten tot in het financiële nieuwe vormen van samenwerking ontwikkeld te worden, in overeenstemming met het wezen en de opgaven van de Medische sectie als onderdeel van de door Rudolf Steiner opgerichte Hogeschool. Het bijzondere van dergelijke werkvormen is dat opbouw en onderhoud ervan niet uitsluitend een door managers hoeven te worden gedaan. Dat is eerder een taak van de professional, hoort tot het innerlijke en beroepsinstrumentarium van iedere medewerker van de antroposofisch-medische beweging, ieder met zijn of haar eigen verantwoordelijkheid. Immers, leiderschap en coördinatie en het ondergáán van coördinatie zijn - in de geest van de Hogeschool – vrije daden in dienst van het geheel, voor de uitvoering van de antroposofische geneeskunde even onontbeerlijk als de cruciale individuele inzet voor de zieke mens. Daarom is in deze kwes-

tie een wereldwijde dialoog nodig over lands- en taalbarrières heen, alsook een gemeenschappelijk gedragen werkbasis. Deze is opgesteld door Rolf Heine, coördinator Verpleegkunde, in samenwerking met Michaela Glöckler en het IKAM-college, uitgegeven onder de titel 'Die Anthroposofisch-medizinische Bewegung – Verantwortungsstrukturen und Arbeitweisen', in de boekhandel verkrijgbaar in Duits en Engels en via internet (www.medsection-goethenum.org) in Frans, Spaans, Russisch en Japans.

De basis voor deze nieuwe gezichtspunten op verantwoordelijkheid en collegialiteit is een schets van Rudolf Steiner uit de Kerstconferentie 1923/24 van de sociale structuur van de Antroposofische Vereniging, de 3 klassen van de Hogeschool en haar vaksecties. Michaela Glöckler en haar medewerkers zien daarin 3 leiderschapsprincipes verenigd: Eén van democratisch karakter passend bij de praktische werkvormen binnen de Antroposofische Vereniging, één volgens het principe van individueel ondernemend-deelnemend handelen vanuit het Hogeschool-lidmaatschap en één vanuit het algemeen menselijk principe van dienstbaarheid in het leiden van een sectie. Deze principes

liggen sinds 1988 als ideaal ten grondslag aan de werkwijze van de sectie en hebben hun waarde in de praktijk bewezen.

Een verder belangrijk streven voor 2010/2011 binnen de sectie is de verdere ontwikkeling van het kwaliteitsmerk voor antroposofische geneeskunde: 'Anthromed'. Binnen de daarin opgestelde criteria zijn al 13 klinieken, de eerste artspraktijken en het vakgebied heileuritmie/therapeutische euritmie gecertificeerd.

Ook de trainingsactiviteiten werden geïntensiveerd. Binnen de 'International Postgraduate Medical Training, IPMT, worden inmiddels op 13 vestigingsplaatsen 1000 artsen en therapeuten opgeleid.

Deze weekcursussen danken hun bijzonder karakter aan de betrokken inzet van de organiserende artsen ter plaatse. Zo hebben Yván Villegas en Maïke Kergel de cursus in Peru mogelijk gemaakt, Carina Vaca Zeller in Chili en Denis Koshechkin als sinds 2003 in St. Petersburg, Rusland. Gecoördineerd door Guus van der Bie wordt op dit moment ook gewerkt aan een schriftelijk vademecum voor de opleiding tot antroposofisch arts. Voor geneesmiddelenvoorschriften bestaat dat al in de vorm van het door Georg Soldner gecoördineerde vademecum in het Duitse, Engels en Italiaans – vertalingen naar het Russisch, Spaans en Frans zijn in voorbereiding.

Op academisch terrein – met steun van de Software AG Stiftung – werd Peter Heusser benoemd als opvolger van Peter Mattiesen op de leerstoel theoretische, complementaire en antroposofische geneeskunde aan de Universiteit Witten-Herdecke.

Beslissend was in 2010/2011 ook de goede samenwerking met de geneesmiddelenproducent Weleda voor het opbouwen van een geneesmiddelenassortiment, groot genoeg voor de behoefte van artsen en klein genoeg om ook op langere termijn betaalbaar te blijven gezien de gestaag oplopende productiekosten.

Zeer verheugend was de succesvolle afsluiting van ELIANT op 13 december 2010, toen het vereiste miljoen handtekeningen bereikt was. Dit resultaat van internationale samenwerking voor het waarborgen van de 'toegepaste antroposofie' stemt hoopvol. Op 13 mei 2011 worden de handtekeningen aan de vertegenwoordiger van de Europese Commissie in Brussel overhandigd en bij de komende bijeenkomst van het besluitvormingsorgaan van ELIANT, begin juni, zal men zich bera-

Landbouwsectie

Een spirituele akker – wereldomspannend

De landbouwconferentie 2011 was net begonnen, Ueli Hurter had nog eens benadrukt dat het een uitdaging zou worden zo zonder voordrachten en klassieke werkgroepen, toen er iets gebeurde, dat nu – twee, drie maanden later – nog naklinkt.

Landbouwconferentie 2011

Vijf boeren, jongere en oudere, gezeten tegenover de overige 700 deelnemers, het licht gedimd, lazen voor wat in een half jaar uit wereldwijde gesprekken en interviews verzameld en gedistilleerd was. Een stroom van betrokkenheid, zorgen, vertwijfeling over de te grote opgave maar ook hoop, op weg gaan en falen, hulpkreten, alles werd over de deelnemers uit de hele wereld uitgestort. De plannen van de organisatoren van de conferentie Ilisabé Zucker en de drie leiders van de sectie Ueli Hurter, Thomas Lüthi en Jean-Michel Florin tezamen met de twee presentatoren van de geplande workshop Toekomst, Nicanor Perlas en Claus Otto Scharmer, werden verwezenlijkt. Rode draad voor de conferentie was door 75 stellingen waarin alle ontsteldenis over de problemen maar ook de liefde voor de aarde en de mensen in de zaal besloten lag. Er ontstond een beeld van de landbouw dat vooral door Claus Otto Scharmer met kracht werd neergezet, waardoor de vele voorbereidende gesprekken op de verschillende continenten zaadgoed bleken dat nu ontkiemde. De 75 stellingen werden ondergebracht in zeven groepen:

Patiënt Aarde

"Wij hebben zulke grote problemen hier in India – nu stierven een paar miljoen mensen van de honger. In de toekomst zullen het er honderden miljoenen zijn".

"Als ik op Demeterboerderijen kom en ik zie de grond, hoe die wordt uitgebuit, dan springen mij de tranen in de ogen".

"Fairtrade International heeft zijn leveranciers geënquêteerd. Meer dan 50 % zei dat ze vandaag al de gevolgen van het veranderende klimaat merken! Bedoeld is niet het begrip klimaatverandering; het is méér dan een beetje warmte! Grond droogt uit. Ziekten verspreiden zich".

Wordt wakker!

"Wij zijn nog lang niet daar waar we zouden moeten zijn".

"Ik verkoop geen Demeterreligie of een ideologie voor rijke klanten in Duitsland. Maar iets, waarvan zelfs de sceptici, die niets in biologisch of Rudolf Steiner zien, zeggen: OK, dat heeft écht zin, gewoon logisch vanuit common sense".

Netwerken, afzondering

"Blijven we zeggen: we moeten ons marktaandeel hier koste wat het kost verdedigen? Of is dat niet meer belangrijk?"

"Pas toen wij ons openstelden voor de dringende vragen uit allerlei richtingen, begon het te lopen en waren we geen nichespelers meer".

Dogma's, taboe's en schijnwerelden

"Ontwikkelingsmogelijkheden merk ik pas op als ik me ergens op richt, waar ik eigenlijk niet naar wil kijken, daar waar het het meest pijn doet, waar de grootste taboes zijn. Zodra je daar induikt, kom je verder".

Wanneer is ons onze visie ontglipt?

"Het lukt mij niet meer iets relevants voort te brengen voor de noden van deze

tijd. Eigenlijk ben ik slechts bewaarder geworden van iets dat al geworden is".

"Ik ben de hele weg gegaan en nu sta ik hier. En waar is nu mijn visie? En waarom heb ik niet eens gemerkt dat ik die niet meer heb?"

Groei door verandering

"Kwaliteit, verdieping en differentiatie – dit zijn mijn drie trefwoorden voor toekomstige ontwikkeling".

"Vooruitkijkend word ik gewaar dat 'ecologisch' en 'conventioneel' als tegenpolen oplossen".

"Van leren in een stille kamer naar de wereldomspannende leergemeenschap".

"Hoe kunnen wij voor ons als beweging een ruimte scheppen, waar vertrouwen en openheid mogelijk maken dat experimenten en vernieuwingen plaatsvinden, zodat het hele potentieel van de biologisch-dynamische beweging ingezet kan worden?"

Met deze 75 stellingen was de *tegenwoordigheid* van geest en de zielenverbondenheid ontstaan om langs de lijn van het door Scharmer ontwikkelde U-proces binnen de 12 uur van het Toekomstlaboratorium iets van de toekomst die zich aftekent binnen te halen, de ene keer in zichzelf, dan weer in groepjes van vijf of tijdens wandelingen met z'n tweeën.

Terwijl het tot de kern van het antroposofische werk behoort de wil in het denken te brengen door telkens met de 'Leitsätze' te oefenen, stond tijdens de conferentie de omgekeerde weg centraal: namelijk het denken in de wil te brengen, strategieën voor versterking van de wil te benutten.

Jean-Michel Florin, Thomas Lüthi en Ueli Hurter de sectieleiding, vertelden dat ze de sectie zouden willen ontwikkelen tot een forum, een ontmoetingsplek. Voortbouwend op het fundamenteel onderzoek in de afgelopen jaren onder leiding van Nikolai Fuchs (identiteit en dialoog, spiritualiteit, kosmologie en het christelijke op de boerderij, omgang met de landbouwcurcus) willen ze graag met de kring van representanten de brandende vraagstukken in het dagelijks werk oppakken. Ze moeten bakens worden, zoals de titel van de conferentie luidde. Dit proces is in hoge mate een gemeenschappelijke en tegelijkertijd ook zeer persoonlijk. Het is de kern van een antroposofische benadering en Ueli Hurter formuleerde dat zo: "De bron van de biologisch-dynamische impuls ligt in ieder mens". | *Wolfgang Held*

Sectie-activiteiten - een overzicht

Van kleuren tot Mani

Bij de sectie Cultuurwetenschap en letteren is het een jaarboek, bij de natuurwetenschappen een onderzoeksrapport, bij de sectie voor Woordkunst, muziek en euritmie, bij de sectie Sociale wetenschappen zijn het circulaire en bij de sectie Wis- en sterrenkunde is dat het tijdschrift JUPITER, waar uitvoeriger bericht wordt over het werk van de desbetreffende secties dan in dit beknopte overzicht.

Leven en kleuren – deze beide thema's vormden in 2010 het zwaartepunt bij het onderzoeksinstituut van de **sectie Natuurwetenschap**.

Met betrekking tot leven werd aan vier projecten gewerkt. Johannes Wirz en Raghav Modh kweken het gewas Ambrosia onder verschillende condities om uit te vinden of verworven eigenschappen erfelijk kunnen worden. Dit onderzoek van epigenetische fenomenen, voortgezet in 2011, liet al in het eerste jaar, in de vierde generatie planten verrassende resultaten zien. Renatus Derbidge onderzoekt de samenhang tussen vormveranderingen van maretak en maanconstellaties in aansluiting op het werk van Lawrence Edwards. In twee verdere projecten wordt gewerkt aan probleemstellingen rond medicinale planten: het kweken, de selectie en het oogsten van biologisch zaadgoed werd uitgevoerd door Ruth Richter. Torsten Arncken voerde verschillende projecten uit voor Weleda AG.

Ter gelegenheid van de 200 jaar kleurenleer van Goethe konden wij de tentoonstelling Experiment Farbe inrichten in het Goetheanum. Dat was een groot succes, gezien de vele positieve reacties en zo'n 10.000 bezoekers in drie maanden. Ook kon een boek over de tentoonstelling gepubliceerd worden. In mei 2011 komt nog een boek over de atmosferische kleuren (Höfe, Regenbogen, Dämmerung, eine Einführung in Goethe's Farbenlehre) uit. Deze tentoonstelling werd ook ambassadeur van het natuurwetenschappelijke werk in het Goetheanum, want een deel ervan verhuisde in de herfst naar de Humboldt-Universiteit in Berlijn en een deel naar de 'Deutsche Farbentag' in Halle. In de zomer van 2011 zal Experiment Farbe samen met een tentoonstelling van James Turrell in Järna (S) te zien zijn.

Tegelijkertijd waren er veranderingen in het werk van de secties: Enerzijds werd de dienstverlening voor bloedkristallisatie werd wegens terugloop in opdrachten in 2010 beëindigd, anderzijds zijn er drie sti-

pendia voor onderzoek verleend en worden er twee dissertaties voorbereid (Matthias Rang, Renatus Derbidge) in het instituut.

Een ingrijpende en schokkende gebeurtenis was het besluit van Nikolai Fuchs om het Goetheanum en daarmee ook het instituut te verlaten. Alle collega's ervaren het als een groot verlies. Ze verheugden zich wel op de samenwerking met de nieuwe leiders van de Landbouwsectie, Jean-Michel Florin, Thomas Lüthi en Ueli Hurter. In verband met de ernstige financiële situatie in het Goetheanum moeten ook voor het komende jaar dringend nieuwe financiële bronnen aangeboord worden (uitvoerige berichtgeving is bij het secretariaat op te vragen of te vinden op de website).

De **sectie Sociale wetenschappen** heeft in 2010 onder meer medewerking verleend aan de conferentie van de Antroposofische Vereniging in Duitsland Karma des Berufes, hield een sectieconferentie in Praag, De ziel van Europa, en organiseerde colloquia over alternatieve economie en conflictresearch. De besparingen in de Hogeschool leidden tot een herschikking van het werk binnen de sectie en het ontslag van Ulrich Rösch. De sectie staat voor een vernieuwing van haar werkwijze. Met het doel daar gezichtspunten en ideeën voor te ontwikkelen had sectieleider Paul Mackay in maart 2011 leden en medewerkers binnen de werkgebieden van de sectie en vooral veel jonge mensen uitgenodigd om mee te werken aan een ontwerp voor de toekomstige werkwijze. De behoeften, werkvelden en voorstellen voor een levendig sectieorganisme werden toen Door Paul Mackay, zijn assistente Monika Clément, door Christine Blanke en Joachim Ziegler uitgewerkt.

Als gevolg van het ontslag van Ursula Gruber uit de leiding van de **sectie voor Beeldende kunsten** en het beëindigen van het werk van Mechthild Theilmann en Luigi Fiumara kwam het leven van deze sectie in het Goetheanum voorlopig tot stilstand. Inmiddels is er een nieuw initiatief dat in de komende sectieconferentie met

Hemelvaart vorm moet krijgen.

Seija Zimmermann en Christof Wiechert zijn contactpersonen voor de activiteiten van de sectie in het Goetheanum.

Tenslotte zal in de herfst van 2011 het leiderschap van de **jeugdsectie** overgaan van Elizabeth Wirsching op Constanza Kallik uit Sao Paulo (BR). Daarmee wisselt ook het huidige team van de sectie. Tijdens het werk van Elizabeth Wirsching en haar medewerkers ontstonden talrijke initiatieven als IDEM (Netwerk en bemiddeling van sociaal geëngageerde jongeren), connect (scholierenconferentie), YIP (studiejaar in Järna/S) en Mensch Werden (werkconferentie voor jongere klassenleden). Tijdens de viering van het 10jarig bestaan van haar werk binnen de sectie werd een van de levensmotieven van Elizabeth Wirsching benadrukt: "Ring the bell". De grote spreiding van het sectiewerk door en voor de jeugd, conferenties en projecten in USA, Brazilië, Nieuw Zeeland, Europa en Afrika onderstrepen, hoe ver de torenklok van Elizabeth Wirsching te horen was.

De **sectie Wis- en sterrenkunde** organiseerde colloquia rond wiskundige en astronomische vraagstukken, zoals de goed bezochte conferentie Sonne, Erde und die Lemniskate in oktober 2010. De sectiepublicatie JUPITER, die tweemaal per jaar verschijnt, verzorgt de informatieuitwisseling op dit gebied. De bezuinigingen in de Hogeschool leidden ertoe, dat nu alleen Oliver Conrath nog in de sectie werkzaam is. Linus Feiten heeft met een Goetheanumbeurs een half jaar gewerkt aan een onderzoek naar de visie van Rudolf Steiner op techniek. Er is samen met de natuurwetenschappelijke sectie en de Paul Schatz Stichting een nieuw forum gevormd in de vorm van de werkgroep Technik und Geisteswissenschaft.

De **sectie Woordkunsten, muziek en euritmie** staat in april 2011 voor een grote internationale euritmieconferentie. Euritmisten uit de vier werkvelden, toneel, pedagogie, heileuritmie/euritmitherapie en sociale euritmie zullen voor het eerst samenkomen in een gemeenschappelijke bijeenkomst. Naast dit grote project werd gewerkt aan onderzoeksvragen van poppenspelers, vonden interdisciplinaire bijeenkomsten plaats zoals een over de rol van muziek voor musici en voor euritmisten. Sectieleider Margarete Solstad neemt met Pasen 2011 de leiding van het Euritmie Ensemble van de Goetheanumbühne over

van Carina Schmidt, waarbij een deel van het Ensemble meekomt, aangevuld met nieuwe leden.

Schöne Wissenschaften vormen de ontmoeting van kunst en wetenschap, daar waar het schone waar en het ware schoon wordt. Hier ligt het werkerrein van de **sectie Cultuurwetenschap en letteren**, dat zich uitstrekt van de coördinatie van verschillende werkgroepen op alle vijf continenten, over de organisatie van colloquia tot aan de organisatie van grote culturele bijeenkomsten. Een weekendconferentie over de godsdienststichters Zarathustra en Mani of de Pinksterconferentie zijn daar voorbeelden van. De Pinksterconferentie 2010 was gewijd aan drie persoonlijkheden die Rudolf Steiner in een karmische beschouwde: Julianus Apostata, Herzelyde, Tycho de Brahe. Naast voordrachten speelt daarbij altijd kunst een rol met de daaraan eigen wegen tot inzicht. Zo werd een kunstzinnige thema-avond gehouden met opvoeringen van scènes uit de drama's Julian van M. Stachwitz en Keplers Weltgeheimnis door G. Wachsmuth. Met verscheidene colloquia (bijvoorbeeld over sprookjes, taal- en kunstgeschiedenis) wordt de uitwisseling mogelijk gemaakt tussen mensen die op die gebieden onderzoek doen of er werkzaam zijn.

Met nadruk wordt gewezen op het binnenkort verschijnende derde jaarboek, waarin een overzicht wordt gegeven over de werkgebieden van de sectieleden en van de dissertatie Rudolf Steiners Faust Rezeption van Martina Maria Sam. | *Wolfgang Held*

Jeugdsectie

Benoeming nieuwe sectieleider

Medio maart benoemde het Hogeschoolcollege in het Goetheanum Constanza Kaliks uit Sao Paulo tot nieuwe leider van de jeugdsectie. Daarmee kreeg een lang proces zijn beslag en kunnen nieuwe nu ontwikkelingen tegemoet worden gezien.

Tijdens de zomer van 2009 had Elizabeth Wirsching, toen zij de leiding van de sectie van Heinz Zimmermann overnam, in het Hogeschoolcollege meegedeeld dat zij haar taak in 2011 zou willen overdragen aan iemand anders – een nieuwe generatie vraagt een jonger mens met andere

competenties, was haar kernachtig geformuleerde argument. Daarmee werd een zorgvuldige zoektocht naar een nieuwe leider mogelijk. De leden van het Hogeschoolcollege gaven Elizabeth Wirsching en Bodo von Plato de opdracht een voorstel voor de opvolging te doen.

Zij startten gesprekken met elkaar, met jonge mensen afzonderlijk en met groepen die in het Goetheanum en mondiaal een band met de sectie hebben. Cruciale vragen waren:

Wat zijn de behoeften van een jonge generatie, die zich vandaag en morgen met spirituele vragen bezighoudt en zich interesseert voor antroposofie? Welke kwaliteiten heeft de toekomstige leiding van de sectie nodig? Welke thema's, welke competenties worden belangrijk? Heeft de sectie eerder een leidend college nodig of een individu? Wat heeft het Goetheanum nu en in de verdere toekomst nodig? Hoe ziet studie van de antroposofie op het Goetheanum er in de toekomst uit? Hoe is de verhouding van het werk ter plaatse en dat elders in de wereld? Hoe kan een goede verbinding worden gewaarborgd tussen sectieleiding en het verenigingsbestuur? Gauw werd duidelijk dat de jeugdsectie één enkel persoon nodig heeft in de leiding en dat deze persoon actief mee moet werken aan de leergangen van het Goetheanum. Wereldburger zijn, niet enkel georiënteerd op Europa, leek belangrijk. Vanzelfsprekend moet hij of zij ervaringen met een open leiderschapsprincipe van dialoog en betrokkenheid op het geheel van de Hogeschool meebrengen. Deze resultaten waren van tijd tot tijd tot onderwerp van gesprek binnen het Hogeschoolcollege. En toen het functieprofiel uitkristalliseerde, dacht Elizabeth Wirsching meer en meer aan Constanza Kaliks die zij, vooral van het werk in de jeugdsectie in Brazilië, al langer kende.

Constanza Kaliks leeft in Sao Paulo en stamt uit een Russische familie die ten tijde van de Russische revolutie van 1917 naar Chili emigreerde. Haar vader is antroposofisch arts, die ook in Zwitserland en o.m. aan de Lukaskliniek studeerde, zodat zij als kind een tijdlang in Dornach leefde. De familie ging terug naar Zuid-Amerika, echter niet naar Chili maar naar Brazilië, waar Constanza de Rudolf Steinerschool bezocht, wiskunde studeerde en daarna vrijeschoolpedagogiek aan de lerarenopleiding bij Heinz Zimmermann in Dornach. 20 Jaar geleden werd zij zelf leraar

Constanza Kaliks

aan de school in Sao Paulo en al gauw werkte ze ook aan het lerarenopleiding ter plaatse en bezocht steeds vaker als vertaler antroposofische conferenties. Enkele jaren geleden pakte zij naast haar werk aan school en de lerarenopleiding weer universitaire studies op en begon aan een dissertatie over Nikolaus Cusanus te werken. Zij is nu 43 jaar oud, getrouwd en heeft 2 kinderen.

Nadat Bodo von Plato haar in september 2010 leerde kennen tijdens werk met het Meditation Initiative World Wide in Sao Paulo en met het oordeel van Elizabeth Wirsching kon instemmen, deden zij het voorstel aan het Hogeschoolcollege om Constanza Kaliks te benoemen tot sectieleider. In december kwam zij op uitnodiging van het Hogeschoolcollege een week naar het Goetheanum om nader kennis te maken en om het sectieleiderschap te bespreken.

Er moest een weloverwogen beslissing genomen worden, want de stap van Zuid-Amerika naar het Goetheanum is nog afgezien van de gevolgen die dat heeft voor de plaatselijke situatie, en voor haar gezin dat naar Europa zou moeten verhuizen en de opgaven die haar wachtten op het Goetheanum, nogal ingrijpend.

Tijdens een tweede bezoek in maart van dit jaar werden concrete details besproken. Besloten werd dat Constanza per 1 januari 2012 de leiding zou overnemen en dat Elizabeth Wirsching haar tijdens een interim periode van augustus tot december 2011 dat samen met haar zal doen.

Wij verheugen ons zeer over haar toezegging waarmee ook Zuid-Amerika dichterbij het Goetheanum komt en vooral verheugen wij ons voor een jongere generatie die met haar in het Goetheanum iemand zal ontmoeten, vol aandacht en belangstelling voor wat hen bezig houdt. | *Wolfgang Held*

Financieel verslag

Moeilijke overgang naar een gezonde bedrijfshuishouding

Het jaar 2010 bracht het Goetheanum hoogtepunten en grote uitdagingen. Een hoogtepunt was zonder twijfel de nieuwe encensering van de van Rudolf Steiners Mysteriedrama's. Om dit grote kunstwerk op het toneel te brengen moest van 2008 tot 2010 een aanzienlijke hoeveelheid middelen opgebracht worden. Door de ruimhartige ondersteuning van leden en vrienden werd het mogelijk de encensering van dit basiswerk tot stand te brengen. Uitverkochte opvoeringen met gemiddeld zo'n 600 toeschouwers overtroffen onze verwachtingen. In juni 2010 besloten het bestuur en het Hogeschoolcollege op basis van deze verheugende ontwikkeling tot verder opvoering van de drama's tot en met 2013.

De bruto kosten voor de drie jaar ontwikkelingstijd van de drama's bedroeg in Zwitserse franken (CHF) 5,4 miljoen maar door een aanzienlijke hoeveelheid giften lukte het zelfs om CHF 230.000 onder het projectbudget te blijven! (zie tabel). In totaal werd CHF 1,7 miljoen aan de drama's geschonken, waarvan CHF 750.000 aan nog te ontvangen toezeggingen. Vanaf 2011 worden de kosten van de uitvoeringen volledig door de recettes gedekt.

De voorrang voor de drama's en de oriëntatie op de verbetering van de bedrijfshuishouding in 2011 maakten het noodzakelijk de plannen voor dringende

bouwwerkzaamheden en restauratie uit te stellen, zoals reparatie van het leistenen dak van het Goetheanum, betonrenovatie van zuid- en noordgevel en van het terras. Deze projecten waren begroot op CHF 4 miljoen. We willen ze nu in 2012 in uitvoering nemen, vooropgesteld dat het ons lukt in 2011 hiervan 65% bijeen te brengen.

Het budget voor 2010 met bijna 8% te verminderen was alleen mogelijk door voor de Mysteriedrama's en de grote euritmie-opvoering (Apocalyps) CHF 1,7 miljoen als bijzondere baten te budgetteren. De mondiale kredietcrisis en de hoge koers van de Zwitserse frank maakten het erg moeilijk deze gelden bijeen te bren-

10 jaars verloop schenkingen (vrije en bestemde) en bijdragen van instellingen

	gemiddeld 2001 - 2010	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001
1) vrije schenkingen	1'910	1'932	1'833	1'460	1'567	2'328	1'773	3'192	1'776	2'132	1'108
2) bestemde schenkingen	3'625	2'807	3'851	4'251	3'298	4'187	3'861	3'849	4'046	3'494	2'607
3) vrije bijdr. instellingen	2'083	2'211	2'451	1'990	2'409	1'992	1'754	2'233	1'904	1'961	1'926

gen.

De kosten van bedrijfsvoering in 2010 overschreden het budget van CHF 21.922.000 met ongeveer CHF 830.000. Omdat 75% van de inkomsten in vreemde valuta worden ontvangen 'verloren' we als gevolg van de ongunstige wisselkoersen in totaal ongeveer CHF 850.000. Begin januari noteerde bijvoorbeeld de Euro 1,45 CHF, terwijl die eind december ongeveer

1,24 CHF was, een reductie van ongeveer 15%.

Hoewel de ledentallen in veel landen geschoond werden van slapende leden, bleef het aantal leden in de afgelopen drie jaar stabiel. We ontvingen in totaal CHF 4,2 miljoen contributie - bijna CHF 300.000 minder dan in 2009, wat hoofdzakelijk aan de wisselkoers te wijten valt. De bijdragen van instellingen daalden met CHF 250.000 tot CHF 2,2 miljoen. Naar het zich laat aanzien zal dit koersnadeel zich ook in 2011 doen gelden. De hoogte van de ledenbijdragen blijft een belangrijk vraagstuk omdat enkele landenverenigingen zich binnen afzienbare tijd de volle bijdrage niet meer kunnen permitteren. In 1991 nam de ledenvergadering een formule aan waarmee wordt berekend hoeveel elk land per lid moet bijdragen. Daarin speelt ook de afstand tot Dornach een rol.

Ondanks het koersverlies bracht de kerstactie met CHF 1.060.000 zo'n CHF 275.000 meer in het laatje dan in 2009. Ook de vrije giften kwamen met CHF

1.932.000 zo'n CHF 100.000 hoger uit. Tegen de trend van de laatste jaren in daalden de doelgerichte subsidies.

Ondanks het slechte economisch klimaat bleef het niveau van de vrije schenkingen in de afgelopen 10 jaren stabiel (zie tabel). Voor deze duurzame ondersteuning, dit continu volume aan financiële steun, zijn wij buitengewoon erkentelijk. In 2010 ontvingen wij CHF 643.000 uit nalatenschappen, wat hoger was dan de gebudgetteerde CHF 500.000.

De afgelopen jaren hebben we steeds minder middelen uit nalatenschap gebudgetteerd, omdat deze schenkingen voor bijzondere projecten in onderzoek en kunst en restauratie van het gebouw worden gebruikt. Voor 2011 hebben we voor het eerst helemaal geen vrije middelen voor de lopende bedrijfsvoering gebudgetteerd.

Het operationeel verlies voor 2010 (zie tabel) bedroeg CHF 3,5 miljoen, evenveel als in voorgaande jaren. Dit structureel verlies werd aangezuiverd met de verkoop

Samenvatting mysteriedrama's 2008-2010

UITKOMST	2008	2009	2010	totaal	budget totaal
kosten					
loonkosten	375'114	2'011'911	1'357'830	3'744'855	4'043'390
kostuums en kleermakerij	45'864	90'169	48'605	184'638	173'000
techniek decors belichting	249'448	176'352	94'540	520'340	775'000
workshops en marketing	62'306	101'461	246'315	410'082	233'000
muziek	4'176	7'001	252'975	264'153	137'500
kosten totaal	736'909	2'386'893	2'000'266 0	5'124'068	5'361'890
inkomsten					
recettes	17'867	256'013	1'267'677	1'541'557	1'063'000
eigen middelen	348'273	1'153'919	364'441	1'866'633	1'270'000
inkomsten uit schenkingen	370'769	976'961	368'148	1'715'879	3'028'890
inkomsten totaal	736'909	2'386'893	2'000'266 0	5'124'068	5'361'890

■ ANTROPOSOFISCHE VERENIGING

van twee woningen aan ons pensioenfondsen, door vrijval van interne fondsen en voorzieningen en inkomsten uit de exploitatie van onroerend goed. Deze vorm van compensatie van verliezen uit stille reserves kan op den duur niet goed gaan, omdat deze reserves niet onuitputtelijk zijn. Daar willen we een punt achter zetten.

Door deze maatregelen sloten we het jaar 2010 af met een overzichtelijk verlies van CHF 185.000 waardoor het eigen vermogen slonk van CHF 546.000 tot CHF 360.000.

Balans

We sloten 2010 af met een afname van de balanstotaal met CHF 1.132.000 tot CHF 17.350.000. Aan de activazijde slonken de liquide middelen in totaal met CHF 670.000. De vlottende activa daalden met CHF 720.000 tot CHF 2.809.000.

De financiële activa daalden slechts licht met CHF 167.000 tot CHF 6.952.000, waarbij de investeringen gelijk bleven. Enige leningen werden afgelost en we

verkochten effecten. Buiten de normale afschrijvingen op gebouwen en de grote zaal waren er geen veranderingen in de materiële vaste activa.

Aan de passivazijde stegen de kortlopende schulden met CHF 645.000 tot CHF 3.131.000 doordat we al in 2010 inkomsten voor het jaar 2011 gefactureerd hebben (weekblad *Das Goetheanum*), die op de balans in overeenstemming daarmee gelimiteerd werden. Tegelijk konden we langlopende schulden met CHF 458.000 verminderen tot CHF 5.054.000. De post

latente schenkingen werd enigszins verlaagd. Deze schenkingen werden als langlopende verplichtingen geboekt.

We hieven interne fondsen en specifieke voorzieningen op. Weliswaar geboekt in de verlies- en winstrekening à CHF 2,2 miljoen, biedt dat echter geen verruiming van de liquiditeitspositie van het Goetheanum. Dit was allemaal nodig om het operationeel verlies van 2010 te reduceren. Het gros van de overige fondsen, CHF 880.000, is geormerkt en kan daarom niet worden opgeheven.

Balans

in CHF 1000

	31.12.10		31.12.09	
	activa	passiva	activa	passiva
kas, bank, giro	1'257		1'929	
vorderingen	1'442		752	
vooruitbetaalde kosten	110		849	
vlottende activa	2'809		3'529	
verplichtingen		1'679		1'391
reserveringen		561		533
overlopende posten		891		562
kortlopende schulden		3'131		2'486
waardepapier, opeisbaar				
tegoeden 1), leningen	3'214		3'381	
deelnemingen 2)	3'738		3'738	
financiële activa	6'952		7'119	
onroerende goederen 3)	5'612		5'721	
Goetheanumgebouw	1'977		2'113	
vaste activa	7'589		7'834	
leningen en hypotheek 4)		5'054		5'512
te betalen rente		313		354
schenkingen met recht van terugvordering 5)		7'610		7'581
langlopende schulden		12'978		13'447
fondsen 6)		881		2'004
eigen vermogen		546		613
verlies 2010/2009		186		67
totaal	17'350	17'350	18'482	18'482

- 1) Voorwaardelijke tegoeden die kunnen worden teruggevorderd. De tegenpost bij de passiva is schenkingen met recht van terugvordering
- 2) De belangrijkste waarden hier zijn de aandelen Weleda en een minderheidsbelang in Vital Restaurant AG.
- 3) Huizen en appartementen voor de medewerkers in Dornach en Arlesheim.
- 4) Rente op leningen en hypotheek bij particulieren, instellingen en banken.
- 5) Voorwaardelijke schenkingen met recht van terugvordering. Terugvordering is zeldzaam.
- 6) Voorzieningen voor Hogeschoolactiviteiten en -projecten

verlies- en winstrekening

kosten	2010	2009	versch.
<i>in CHF 1000</i>			
personeel	12'935	12'851	84
wetenschappelijk medewerkers	194	0	194
tentoonstellingen	22	0	22
beheer	809	936	-127
reis- en autokosten	522	345	176
informatie en publiciteit	191	386	-195
materiaal en productie	744	782	-38
onderhoud gebouwen, terrein en meubilair	572	853	-281
energie en schoonmaakkosten	526	708	-182
heffingen en belastingen	599	167	432
verzekering en advies	220	649	-429
afschrijvingen en herwaardering	12	190	-178
dotaties aan fondsen en voorzieningen	154	392	-238
operationele kosten	4'564	5'408	-844
kosten van conferenties en opvoeringen	2'767	3'118	-351
investeringen	224	88	136
rente en overige kosten	795	794	2
huisvesting medewerkers	592	856	-264
buitengewone lasten	67	104	-37
overige kosten	1'454	1'754	-300
kosten totaal	21'944	23'219	-1'275
inkomsten	2010	2009	Abw.
ledenbijdragen	4'217	4'490	-273
bijdragen van instellingen	2'211	2'451	-240
schenkingen	1'932	1'833	99
legaten	643	1'791	-1'148
weekblad <i>Das Goetheanum</i>	1'329	1'378	-49
vrijval van fondsen en voorzieningen	2'255	461	1'794
inkomsten vereniging	12'588	12'405	183
conferenties, cursussen, opvoeringen	1'472	1'362	109
publicaties en brochures	25	48	-24
opleiding en nascholing	336	397	-61
laboratoria en instituten	72	102	
inkomsten Hogeschool	1'905	1'909	25
uitvoeringen	1'469	772	697
rondleidingen en tentoonstellingen	59	52	8
dienstverlening	617	654	-37
tuinen en parken	267	292	
inkomsten Goetheanum cultuurhuis	2'413	1'770	668
schenkingen met bestemming	2'807	3'851	-1'043
algemene schenkingen	2'807	3'851	-1'043
rente en andere vergoedingen	364	827	-464
huurpenningen	1'651	2'246	-594
buitengewone baten	9	145	-136
overige inkomsten	2'023	3'218	-1'195
verlies 2010/2009	186	67	119
inkomsten totaal	21'922	23'219	-1'297

	Uitkomst 2010						Begroting 2010								
	kosten	aan Hogeschool toegerekende kosten	kosten infrastructuur	inkomsten	toegerekende bijdr. aan Hogeschool	toegerekende bijdr. infrastructuur	netto, incl. infrastructuur	kosten	aan Hogeschool toegerekende kosten	kosten infrastructuur	inkomsten	toegerekende bijdr. aan Hogeschool	toegerekende bijdr. infrastructuur	netto, incl. infrastructuur	
Hogeschool															
Algemene sectie	821	1'486		567	220	1'486	-33	777	1'521		557	220	1'521	0	
Pedagogische sectie	400	184		403	34	184	37	456	215		422	34	215	0	
Natuurwetenschappelijke sectie	908	513		546	306	513	-57	778	488		472	306	488	0	
Landbouwsectie	427	277		292	144	277	9	405	286		262	144	286	0	
sectie Wis- en sterrenkunde	173	114		28	147	114	2	169	121		22	147	121	0	
Medische sectie	1'683	757		1'533	150	757	-0	1'699	808		1'549	150	808	0	
Sociale sectie	205	101		78	124	101	-2	193	103		69	124	103	0	
sectie Cultuurwetenschap en letteren	281	145		93	188	145	0	308	166		120	188	166	0	
sectie Woordkunst, muziek en euritmie	276	142		132	189	142	45	289	159		100	189	159	0	
sectie Beeldende kunst	174	131		33	193	131	52	250	170		57	193	170	0	
Jongerensectie	329	190		145	198	190	15	377	205		178	198	205	0	
Hogeschool totaal	5'677	0	4'040	3'850	1'894	4'040	67	5'700	0	4'242	3'806	1'894	4'242	0	
Goetheanum cultuurhuis	8'969	0	-2'946	2'532	0	0	-3'491	9'397	0	-3'216	2'523	0	0	-3'657	
Vereniging totaal	7'276	1'894	2'946	15'354	0	0	3'238	5'993	1'894	3'216	0	14'760	0	0	3'657
interne verrekeningen		1'894	4'040		1'894	4'040			1'894	4'242		1'894	4'242		
AAG totaal geconsolideerd	21'922			21'736			-186	21'090			21'090			0	

De Mystierdrama's, de onvoordelige wisselkoersen en verschillende onvoorziene grote uitgaven spelen een belangrijke rol in het resultaat van 2010. De onvermijdelijkheid van verdergaande ingrijpende beslissingen voor sanering van de financiën drukte een zwaar stempel op de gesprekken en besluiten in het eerste halfjaar van 2010. Het was duidelijk dat het besluit legaten niet ter dekking van operationele kosten te gebruiken - om zo niet afhankelijk te zijn van deze onvoorspelbare bijdragen - forse besparingen vereiste.

Vooruitblik en begroting 2011

De begroting 2011 laat een bezuiniging zien van ongeveer 20% op bijna alle werkteerren van het Goetheanum. Het budget is daarmee verlaagd van CHF 21.090.000 in 2010 naar CHF 16.676.000. Een deel van deze reductie is overeenkomstig de verwachte vermindering aan inkomsten van CHF 2.870.000, o.a. door niet CHF 1.710.000 aan buitengewone baten en CHF 500.000 aan legaten te budgetteren. Verder is voor de begroting 2011 gerekend met ongeveer CHF 250.000 minder aan schenkingen, CHF 100.000 minder inkomsten uit ledenbijdragen en CHF

250.000 minder aan bijdragen van instellingen. Deze getallen zijn gebaseerd op analyse van de afgelopen jaren en de verwachte ontwikkelingen.

Overeenkomstig deze vermindering van inkomsten beperken we de uitgaven per saldo met CHF 2.877.000. Belangrijke, maar ook betreunde ingrepen betreffen de Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap met CHF 724.000 en de Goetheanumbühne met CHF 1.216.000, de Receptie met CHF 376.000 en CHF 260.000 voor het gebouwenbeheer. Bruto dalen de kosten met ongeveer CHF 4.400.000.

Deze besparingen waren mogelijk door activiteiten te beperken en tegelijk naar synergie binnen de bestaande afdelingen te zoeken. 22 Medewerkers moesten hun activiteiten beëindigen - een pijnlijke ingreep voor de werkgemeenschap van het Goetheanum. Tegelijk betekenen deze maatregelen een wezenlijke stap op weg naar een gezond financieel beheer van het Goetheanum.

Na negen jaar verantwoordelijk te zijn geweest voor de financiën van het Goetheanum heb ik besloten mijn functie in het bestuur als penningmeester bij de jaarvergadering van april 2011 ter beschik-

king te stellen en nieuwe initiatieven te ontplooiën. Ik sluit daarom dit financiële rapportage af met hartelijke dank voor de positieve samenwerking met de vele leden, vrienden, stichtingen en andere organisaties die het Goetheanum zo zeer tot steun zijn geweest. Het is deze diepe verbondenheid en persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel, dat het werk verder zal dragen. De veelsoortige ervaringen in deze jaren hebben me enorm verrijkt en het was me een voorrecht de opdracht en doeleinden van de Algemene Antroposofische Vereniging in deze jaren te mogen dienen.

Cornelius Pietzner, penningmeester, 9 maart 2011.

■ ANTROPOSOFISCHE VERENIGING

Begroting 2011

in CHF 1000

OPERATIONELE KOSTEN

	kosten	inkomsten	netto
Alg. Antroposofische Vereniging			
bestuur en secretariaat	1'280		-1'280
communicatie en documentatie	1'675	1'123	-552
waarvan PR	124	2	-122
waarvan documentatie	321	11	-310
waarvan weekblad	1'230	1'110	-120
verenigingsbijeenkomsten	361	415	54
boekhouding, fondsenwerving en financial control	340		-340
personeelszaken	634	73	-561
IT en datacommunicatie	304		-304
onroerend goed	640	1'311	671
ledenbijdragen		4'575	4'575
bijdragen van instellingen		1'900	1'900
schenkingen		2'050	2'050
overige kosten	43		-43
Vereniging totaal	5'277	11'447	6'170

Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschap

Algemene sectie	654	546	-108
(waarvan opleiding en bijscholing)	448	316	-132
Pedagogische sectie	526	477	-49
Natuurwetenschappelijke sectie	732	496	-236
Landbouwsectie	461	322	-139
sectie Wis- en sterrenkunde	120	27	-93
Medische sectie	1'340	1'265	-75
Sociale sectie	10		-10
sectie Cultuurwetenschap en letteren	285	147	-138
sectie Woordkunst, muziek en eurutmie	563	409	-154
sectie Beeldende kunsten	10		-10
Jongerensectie	233	95	-138
Hogeschool totaal	4'935	3'784	-1'151

Goetheanum cultuurhuis

Goetheanumbühne	2'630	540	-2'090
(waarvan theaterbedrijf)	2'100		-2'100
(waarvan Mysteriendrama's 2011 incl. medewerkers)	530	540	10
receptie/bijeenkomsten incl. catering	869	48	-821
Goetheanumgebouw	2'965	857	-2'108
Goetheanum cultuurhuis totaal	6'464	1'445	-5'019

operationele kosten totaal	16'676	16'676	0
-----------------------------------	---------------	---------------	----------

investeringen incl. afschrijvingen			0
---	--	--	----------

samenvatting

operationele kosten	16'676	16'676	0
investeringen incl. afschrijvingen	0	0	0
totaal resultaat t.o.v. budget	16'676	16'676	0

* zonder transparantieproject en investeringen

■ ADDRESSES

Algemene Antroposofische Vereniging

P.O. Box, CH-4143 Dornach 1
www.goetheanum.org

bestuur AAG**Virginia Sease**

Andrea Jeserich, Tel. +41 61 706 43 12
andrea.jeserich@goetheanum.ch

Paul Mackay

Monika Clément, Tel. +41 61 706 43 09
monika.clement@goetheanum.ch

Bodo von Plato

Renate Braun, Tel. +41 61 706 43 07
renate.braun@goetheanum.ch

Sergej Prokofieff

Ute Fischer, +41 61 706 43 11
ute.fischer@goetheanum.ch

Seija Zimmermann

Evelyn Steppat, +41 61 706 43 64
evelyn.steppat@goetheanum.ch

Iedenadministratie

Contact: Angelika Pauletto
tel. +41 61 706 42 72
Fax +41 61 706 43 14
sekretariat@goetheanum.ch

Argentinië

Sociedad Antroposofica en la Argentina
tel. +54 11 4702 98 72
rosa.korte@archai.net
landsvertegenwoordiger: Rosa Körte

Azië

Representative of the General Anthroposofical Society in Asia
tel. +64 3 354 44 47
hmulder@xtra.co.nz

Australië

Anthroposofical Society in Australia
tel. +61 2 9417 6046
nblackwood@ozemail.com.au
www.anthroposophy.org.au
secretaris-generaal: Norma Blackwood

Oostenrijk

Anthroposofische Ges. in Österreich
tel. +43 1 505 34 54
buero@anthroposophie.or.at
www.anthroposophie.or.at
secretaris-generaal: Helmut Goldmann

België

Antroposofische Vereniging in België
tel. +32 9 233 54 58
avib@antroposofie.be
www.antroposofie.be
secretaris-generaal: Mario Damen

Brazilië

Sociedade Antroposofica no Brasil
tel. +55 11 568 742 52
sab@sab.org.br
www.sab.org.br
secretaris-generaal: Michael Mösch

Bulgarije

Anthroposofische Ges. in Bulgarien
tel. +359 2 980 84 86
aobg@aobg.org
www.aobg.org
landsvertegenwoordiger: Traytcho Frangov

Canada

Anthroposofical Society in Canada
tel. +1 416 892 3656
info@anthroposophy.ca

www.anthroposophy.ca
secretaris-generaal: Philip Thatcher

Chili**Rama Christophorus**

natg@hotmail.com

Rama Santiago

gbwaldorf@yahoo.es

Rama Sophia

tel. +562 2250056
carinavacazeller@gmail.com

Colombia

Rama Micael
tel. +57 4 266 53 61
sofiamaria3@gmail.com

Rama Santiago Apóstol

tel. +57 2 513 34 22
castromac2@hotmail.com

Kroatië

Marija Sofija Zagreb
tel. +385 1 468 02 70
marijasofija@antropozofija.hr
www.antropozofija.hr

Tsjechië

Anthropos. spole nost v České republice
tel. +420 246 030 358
www.anthroposof.org
landsvertegenwoordiger: Anežka Janátová

Denemarken

Antroposofisk Selskab Danmark
tel. +45 86 27 60 60
asd@mail.tele.dk
www.rudolfsteiner.dk
secretaris-generaal: Troels Ussing

Ecuador

Sociedad Antroposofica Rama Micael
tel. +593 2 240 76 21
patjaram@uio.satnet.net

Egypte

Zweig Sekem
tel. +20 2 2656 41 24
info@sekem.com
www.sekem.com

Estland

Eesti Antroposofiline Selts
jaanus.moldre@neti.ee
landsvertegenwoordiger: Jaanus Möldre

Finland

Suomen Antroposofinen Liitto
tel. +358 9 696 25 20
toimisto@antropos.fi
www.antropos.fi
secretaris-generaal: Leena Westergren

Frankrijk

Société Anthroposophique en France
tel. +33 1 43 26 09 94
contact@anthroposophie.fr
www.anthroposophie.fr
secretaris-generaal: Gudrun Cron

Duitsland

Anthroposofische Ges. in Deutschland
tel. +49 711 164 31 21
info@anthroposofische-gesellschaft.org
www.anthroposofische-gesellschaft.org
secretaris-generaal: Hartwig Schiller

Georgië

Anthroposofische Ges. in Georgien
tel. +995 32 99 95 76
antrsg@myoffice.ge
landsvertegenwoordiger: Nodar Belkania

Groot Britannië

Anthroposophical Society in Great Britain
tel. +44 207 723 44 00
rsh-office@anth.org.uk
www.anthroposophy.org.uk
secretaris-generaal: Ann Druit, Philip Martyn

Hawai'i

Anthroposophical Society in Hawai'i
tel. +1 808 988 45 55
vanjames@hawaiiantel.net
landsvertegenwoordiger: Van James

Hongarije

Magyar Antropozófiai Társaság
tel. +36 1 336 04 26
antropozofiai.tarsasag@gmail.com
www.antropozofiai-tarsasag.hu
landsvertegenwoordiger: Márton Görönt-sér

Island

Antroposofiska Felagid a Islandi
tel. +354 4 86 60 22
skaftholt@simnet.is
Nat. represent.: Gudfinnur Ellert Jakobsson

India

Gateway Branch Mumbai
abanbana123@rediffmail.com
www.anthroposophyindia.org

Mercury Group

swapnanarendra63@yahoo.com

Rudolf Steiner Branch

nirmaladiaz@yahoo.com

Ierland

Anthroposophical Society in Ireland
tel. +353 505 42830
info@anthroposophy.ie
www.anthroposophy.ie
landsvertegenwoordiger: Michiel Brave

Israël

Elias Zweig
tel. +972 2 563 31 65

Sophia Zweig

jjoangahtan@yahoo.com

Hillel-Zweig

tel. +972 4 983 20 67
stef.allon@hotmail.com

Italië

Società Antroposofica in Italia
tel. +39 02 659 55 58
societa.antroposofica@gmail.com
www.rudolfsteiner.it
secretaris-generaal: Stefano Gasperi

Japan

Anthroposofische Gruppe in Japan
c/o Yuji Agematsu
tel. +81 44 954 2156
agematsu@joy.ocn.ne.jp
www.anthroposofische-gesellschaft-japan.org

Anthroposofische Gruppe in Japan

c/o Kazuhiro Suzuki
tel. +81 3 69 08 82 56
info@npo-asj.jp
www.anthroposofische-gesellschaft.jp

Shikoku-Anthroposophie-Kreis

c/o Tetsuo Takeshita
shikoku.ak@gmail.com
www.anthro-4.jp

Lettland

Anthroposofischer Zweig in Lettland
tel. +371 2 9 16 50 00

antroposofia@inbox.lv
www.antroposofija.lv

Litouwen

Michael Zweig
c/o Jurate Lekstiene
Ateities 22-30, LT-5300 Panevezys

Mexico

Rama Juan de la Cruz
tel. +52 5 617 68 54
oresal@servidor.unam.mx

Namibië

Anthropos. Arbeitsgruppe in Namibia
tel. +264 61 234 702
amoller@iway.na

Nederland

Antroposofische Ver. in Nederland
tel. +31 30 691 82 16
secretariaat@antrop-ver.nl
www.antroposofie.nl
secretaris-generaal: Ron Dunselman

Nieuw Zeeland

Anthroposofical Soc. in New Zealand
tel. +64 6 877 66 56
suesimpson@clear.net.nz
www.anthroposophy.org.nz
secretaris-generaal: Sue Simpson

Noorwegen

Antroposofisk Selskap i Norge
tel. +47 22 60 00 67
asn@antroposofi.no
www.antroposofi.no
secretaris-generaal: Frode Barkved

Peru

Sociedad Antroposofica en el Perú
tel. +51 1 471 12 33
prohumanus@live.de

Philippijnen

Anthropos. Group in the Philippines
bvafajardo@hotmail.com

Polen

Towarzystwo Antropozoficzne w Polsce
tel. +48 22 666 88 32
sekretariat.tawp@wp.pl
www.antropozofia.pl
landsvertegenwoordiger: Ewa Wasniewska

Portugal

Sociedade Antroposofica em Portugal
tel. +351 967 239 920
sociedade.antroposofica@gmail.com
landsvertegenwoordiger: Fritz Wessling

Roemenië

Societatea Antroposofic din România
tel. +40 21 323 20 57
contact@antroposofie.ro
www.antroposofie.ro
landsvertegenwoordiger: Gheorghe Paxino

Rusland

Anthroposofische Ges. in Russland
tel. +7 495 695 09 64
landesvertreter@gmail.com
landsvertegenwoordiger: Alexey Zhukov

Servië

Antroposofski Kulturni Centar Beograd
tel. +381 11 15 81 35
vkecman@ptt.rs

Slowakije

Slovenská antropozofická spolo nost'
tel. +421 2 4445 36 90

■ ADDRESSES

info@antropozofia.sk
www.antropozofia.sk
landsvertegenwoordiger: Erich Šašinka

Zuid-Afrika

Anthroposophical Soc. in Southern Africa
tel. +27 21 788 1022
linoia@mweb.co.za

Spanje

Sociedad Antroposófica en España
tel. +34 91 115 34 78
leonor.euritmia@gmail.org
www.sociedadantroposofica.com
landsvertegenwoordiger: Leonor Montes

Zweden

Antroposofiska Sällskapet i Sverige
tel. +46 8 55 43 02 20
kontakt@antroposofi.nu
www.antroposofi.nu
secretaris-generaal: Mats-Ola Ohlsson

Zwitserland

Anthroposophische Ges. in der Schweiz
tel. +41 61 706 84 40
anthrosuisse@bluewin.ch
www.anthroposophie.ch
secretaris-generaal: Esther Gerster

Thailand

Anthroposophical Group in Thailand
tel. +66 2 792 0670
waldorfthai@hotmail.com
Representative: Porn Panosot

Oekraïne

Zweig Kiew
tel. +380 44 572 89 93
serganth@ukr.net

Verenigde Staten

Anthroposophical Society in America
tel. +1 734 662 93 55
information@anthroposophy.org
www.anthroposophy.org
Gen. secretary: MariJo Rogers, Torin Finser

Uruguay

Sociedad Antroposófica Rama Novalis
tel. +5982 619 33 70

Vrije Hogeschool voor Geesteswetenschappen

Postfach, CH-4143 Dornach 1
tel. +41 61 706 43 12
Fax +41 61 706 43 14
hochschule@goetheanum.ch
www.goetheanum.org

Hogeschoolcollege

Oliver Conradt, Jean-Michel Florin, Michaela Glöckler, Ueli Hurter, Johannes Kühl, Thomas Lüthi, Paul Mackay, Florian Osswald, Cornelius Pietzner, Bodo von Plato, Sergej Prokofieff, Claus-Peter Röh, Martina Maria Sam, Virginia Sease, Margrethe Solstad, Christof Wiechert, Elizabeth Wirsching, Seija Zimmermann

Algemene sectie

Leader: Paul Mackay, Cornelius Pietzner, Bodo v. Plato, Sergej Prokofieff, Virginia Sease, Seija Zimmermann
vorstandsassistenz@goetheanum.ch

Studie en voortgezette opleiding

Information: Ursula Schönholzer
tel. +41 61 706 42 20
studium@goetheanum.ch

Jeugdsectie

Leader: Elizabeth Wirsching
tel. +41 61 706 43 91
mail@youthsection.org
www.youthsection.org

Wis- en sterrenkunde

Leader: Oliver Conradt
tel. +41 61 706 42 26
mas@goetheanum.ch
www.mas.goetheanum.org

Medische sectie

Leader: Michaela Glöckler M.D.
tel. +41 61 706 42 90
sekretariat@medsektion-goetheanum.ch
www.medsektion-goetheanum.ch

Internationale Coördinatie Anthroposofische Geneeskunde / IKAM
michaela.gloeckler
@medsektion-goetheanum.ch

Sectie Natuurwetenschap

Leader: Johannes Kühl
tel. +41 61 706 42 10
science@goetheanum.ch

Pedagogische sectie

Leader: Claus-Peter Röh, Florian Osswald
tel. +41 61 706 43 15
paed.sektion@goetheanum.ch
www.paedagogik-goetheanum.ch

Sectie Beeldende kunst

Contact: Seija Zimmermann, Christof Wiechert
tel. +41 61 706 42 65
sektion.bildende.kuenste@goetheanum.ch

Landbouwsectie

Leader: Jean-Michel Florin, Ueli Hurter, Thomas Lüthi
tel. +41 61 706 42 12
sektion.landwirtschaft@goetheanum.ch

Sectie Woordkunst, muziek en euritmie

Leader: Margrethe Solstad
tel. +41 61 706 43 59
srmk@goetheanum.ch

Sectie Cultuurwetenschap en letteren

Leader: Martina Maria Sam
tel. +41 61 706 43 82
ssw@goetheanum.ch

Sectie Sociale wetenschap

Leader: Paul Mackay
tel. +41 61 706 43 09
sektion.sozialwissenschaften
@goetheanum.ch

Goetheanum

Postfach, CH-4143 Dornach 1

bestuur AAG

Virginia Sease, Paul Mackay, Bodo von Plato, Sergej Prokofieff, Cornelius Pietzner, Seija Zimmermann
vorstandsassistenz@goetheanum.ch

Receptie, voorstellingen en bijeenkomsten

Leader: Katharina Hofmann

Information

tel. +41 61 706 42 42
Fax +41 61 706 44 46
info@goetheanum.ch
www.goetheanum.org

Tours & events

tel. +41 61 706 44 44
tickets@goetheanum.ch

Goetheanumbühne

Business Office: Thomas Parr
tel. +41 61 706 42 50
buehne@goetheanum.ch
www.goetheanum-buehne.ch

documentatie

Leader: Johannes Nilo

archieff

tel. +41 61 706 42 63
dokumentation@goetheanum.ch

bibliotheek

tel. +41 61 706 42 60
Reading Rooms & Open Shelves
Friday 11:00–18:00
Loan desk Friday 15:00–18:00

Goetheanum kunstcollectie

tel. +41 61 706 42 85

Weekblad «Das Goetheanum»

tel. +41 61 706 44 64
Fax +41 61 706 44 65
info@dasgoetheanum.ch
www.dasgoetheanum.ch

Goetheanum boekwinkel

tel. +41 61 706 42 75
Fax +41 61 706 42 76
buchhandlung@goetheanum.ch
www.goethebuch.ch
Open: Monday–Friday 9.00–18.30
Saturday: 9.00–17.00

Goetheanum uitgeverij

Leader: Christiane Häid
Hügelweg 53, Postfach 131, CH-4143 Dornach 1
tel. +41 61 706 42 00
info@vamg.ch
www.vamg.ch

Vital Speisehaus AG

cafeteria - restaurant - biologisch voedsel
Dorneckstrasse 2, CH-4143 Dornach
Vital Restaurant
tel. +41 61 706 85 10
Vital Laden
tel. +41 61 706 85 14
Boutique Persephone
tel. +41 61 706 85 12
www.speisehaus.ch

Logies en reserveringen bij het Goetheanum

Waltraud Frischknecht
tel. +41 61 706 44 45
zimmer@goetheanum.ch

Actuele adressen staan vermeld op onze website: www.goetheanum.org/adressen.html